

Osmanlı Dokumalarında Süs ve İhtişam

Aydın UĞURLU
Doç.

Mimar Sinan Üni.Güzel Sanatlar Fak.İSTANBUL

Osmanlı devletinde sarayda kullanılan dokuma ve giysilere çeşitli el sanatı teknikleriyle süslemeler uygulanmış, bu giysilerin dokusal yüzeylerini olağanüstü görkemli kılacak biçimde değerli taşlar, altın ve gümüş sırmalar kullanılmıştır.

Osmanlı hanedanının geleneksel özelliği gösterişli ve değerli giysiler kullanarak yabancı konukları ve halkı hayran bırakmak olmuştur, saray çevresinde de bu bunların yapımı için pek çok sanatçı ve esnaf oluşmuştur.

ORNAMENTS AND MAGNIFICENCE IN OTTOMAN FABRICS

Woven fabrics and clothings which were used in the Ottoman Palace, were ornamented with several handcraft techniques. In this surface ornamentation, precious stones, gold and silver threads were used to produce elegant and magnificent dresses.

By wearing attractive and valuable clothings to make foreign guests and people envious was a traditional characteristic of the Ottoman Dynasty. This also caused the establishment of several craftsmanship around the palace.

Osmanlı Devletinin kuruluşu ile imparatorluk durumuna gelmesi sürecinde toplumda farklı sosyal ve kültürel alışkanlıkla izlenir. Kuruluşta tipik Step Kültürünün, Göçebe özelliğini taşıyan Osmanlılar, Anadolu'da Bizans'ın yerleşik kültür yaşantısına yakınlaşmışlardı. Öyle ki zamanla Osmanlılar kendileri gibi yerleşik düzene geçmeyen ve geleneksel yaşantılarını, Anadolu, Suriye ve Trakya'da devam ettiren Yörük ve Türkmen aşiretlerini aşağılamış ya da göçebelikten zorla vazgeçirmişlerdi.

Yöneticilerin, kuruluştaki basit, yalın ve işlevsel yaklaşımları imparatorluk ve duraklama dönemlerinde süs, gösteriş ve tantana ağırlıklı düşünce ve davranışlara dönüştü.

Orta Çağda göçebe ve yerleşik toplumlarda yönetilen ve yöneten kesimlerin kullandıkları dokumalar gör-

sel açıdan farklıydı. Yöneticilerin gösterişli, renkli, işlemeli, parıltılı, süslü, marifetli gibi sıfatlar ile anlatılan dokuma ve giysilerine karşılık; halk, ait olduğu sınıf özelliğine göre düz, rahat, yalın ve işlevsel olanları kullanırdı.

Türkler, Orta Asya'da yerleşik Çin kültürüne komşu olmalarına rağmen, yaşantılarının doğal sonucu oluşmuş olan giysi ve dokumalarının geleneksel niteliğini kaybetmemişlerdi ve Anadolu'ya geldiklerinde de bu özelliklerini koruyorlardı. 13.Yüzyılda Anadolu'yu gezen İbnü'l Cevzi bu konuda "Türklerin giysileri Arapların giysilerinden farklıydı. Kırsal alanda İranlılara benzemiyorlar. Kadınları örtünmez ve özgürdü" diye geleneksel Yörük ve Türkmen giyimini anlatır. Göçebelilerin geleneksel yaşamlarında giyimleri yanında barınma mekanları bile Çadır, Oba, Topakev gibi dokuma sanatı ile ilgiliydi.

Süs, canlıların doğasından kaynaklanan bir olgudur. Bu insanın sanata yönelmesinde de en büyük etken olmuştur. Süs, bir nesneyi güzelleştirmek amacıyla yapılan çalışmalardır. Süs unsurunun azlığı, nesnenin işlevsel yalınlığını, sadeliğini ortaya çıkarır. Süs unsurunun aşırı fazlalığı ise nesneleri zevksizleştirir, bayağılaşma ve rüküş sınıra yaklaştırır. Bu yüzden süs unsurlarının estetik ölçüler içinde, asıl nesnenin güzelleşmesini destekleyecek uyumla yapılması, çalışmaları sanat kapsamına yaklaştıracaktır. Geleneksel dokuma ve giysilerde görülen süs ve ilgi çekici unsurlar, doğal sınırları içinde çevreleri ile uyumla bütünleşmişlerdir. Dokusal yüzey süslemeleri çeşitli tekniklerle yapılır. Bunları;

- Takı ve aksesuarlar,
- Boya ve renklendirilmiş malzemeler,
- Dokuma örgüleri ve teknikler,
- Farklı malzemeler,
- Motifler ve dikiş eklemeleri ile yapılan süsler diye sıralayabiliriz.

Bursa'nın alınmasıyla birlikte saray yaşantısına özenen Osmanlılar, Orhan Bey zamanı geleneksel giysileri yerine ipekli, lüks giysi ve dokumalar kullanmaya başlamışlardı. İzmir'li Mansurizade Mustafa Paşa, "Neta-yicül Vukuat" kitabında "Yıldırım Han altın düğmeli ve altın ve ipek tellerle dokunmuş elbiseler giyerdi" diye anlatır. Yavuz Sultan Selim, Bektaşî örneği basit ve sade giyinmesine karşılık, oğlu Kanuni Sultan Süleyman şık ve gösterişli giyimleri severdi. Bir gün çok süslü bir elbiseyle babasının huzuruna çıkınca, onun süslü kılığına sinirlenen babası,

"Süleyman, anan ne giyecek?" diye azarlamıştı. Georgina Max Müller, "İstanbul'dan Mektuplar" adlı kitapta, Bursa dokumacılığı hakkında, "Çok hafif ve yumuşak Bursa ipekli son derece meşhurdur. Burada İpekçilik tamamıyla Rumların elinde bulunuyordu" di-